

Драгана Мршевић-Радовић

ФРАЗЕОЛОГИЈА – ОГЛЕДАЛО СРПСКОГ НАРОДНОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

Предмет нашег интересовања представљају фразеолошке јединице у којима се из традиционалне духовне културе преноси информација о вери у постојање чудесног еликсира бесмртности или живе воде. Препознајемо овај мит у фразеологизмима *птичије млеко* и *девојачко млеко*, у којима компонента „млеко” означавајући драгоцену супстанцу са светлосном симболиком садржи митологему о „мистичком светлу” које је извор човекове вечите жудње. У раду се разматрају и хришћански светлосни симболи (реч–мудрост–љубав) и њихове алегорије (врабац, бик) као божји атрибути или Бог сам.

Ова симболика коју потврђују посматране фразеолошке јединице из језика фолклора, представља онај део народне духовне културе који је, као што ћемо показати, развијен углавном под утицајем апокрифне књижевности, којој су, како је познато, основи у црквеној алегорици.

1. *Прича о црвеном врапцу* – шаливи обрт или алегорија Христа

1. У српском фолклору „прича о црвеном врапцу” (и варијанта „прича о шареном врапцу”) припада жанру такозованих „досадних прича”, „где почетак прелази на крај, затварајући тако досадни зачарани круг”.¹ Она се прича овако: „Хоћете ли да вам преповедам о црвеном бравцу (или врапцу)?” – А кад дете које каже „ајде!” „Е не кажем ја хајде, него хоћете ли да вам преповедам о црвеном врапцу”. „Хоћемо”. „Е не кажем ја хоћемо, него... и тако док се деца не расплачу”. (У околини Карловца у

¹ О овом жанру у руском фолклору в. В. М. Мокиенко, *Образы русской речи*, Ленинград, 1985, 239 и даље.

Хрватској забиљежио Марковић – РЈА²). Поред досадне приче о црвеном врапцу, у српском језику постоји и фразеологизам *прича о црвеном врапцу* са значењем „улепшано причање, бајка, лагарија” (РСАНУ).

Истом жанру досадних прича припада руска „прича о белом бикчићу” чију семантичку кондензацију представља фразеологизам *сказка про белого бычка* – „досадно причање једног истог”.

У српском језику ствар стоји нешто другачије. Због неподударања значења досадне приче и фразеологизма, претпоставили смо као могући шири текст фразеологизма – бајку *Црвени врабац* (уп. Вукова грађа, Српски етнографски зборник L, 3, 106). У тој се бајци прича како цар сагради велику цркву, али треба да набави црвеног врапца да у њој пева. Тај задатак повери тројици синова – најстарији и средњи син га не испуни, док најмлађи (и најплеменитији) успева да у земљи преко мора, пошто изврши „немогуће задатке” – набави три кера са златним литрама, кобилу с пет ногу – дође до црвеног врапца. Браћа из зависти убију најмлађег, али врабац кога они донесу оцу неће да пева; онда – деси се чудо, најмлађи брат оживи – и „кад уђе у цркву, тица запева да се не могаше наслушати од милине”.

Чињенице од значаја за нашу интерпретацију јесте, прво, „земља с друге стране мора” која у фолклорној симболици означава „други свет” („онај свет”), тј. свет у којем бораве душе умрлих или још нерођених бића, а које симболично представљају птице. Такође је важно да је та птица баш врабац, карактеристичне боје (црвена) и гласа (умилно пева), као и простор (црква као божја кућа).

2. У тумачењу симболике „врапца” веома нам је инспиративна била анализа Мила Ломпара на примерима из језика Милоша Црњанског који је у „Сеобама” позајмио из Бидове „Историје”, једног од главних извора за историју Англосаксонаца, „упоређење људског живота са врапцем који из зимске ноћи улеће у топлу и осветљену дворану, ту се мало загреје, па опет излеће у ноћ”.³ У даљој анализи каже се да „слика врапца није само слика живота као таквог, већ је она слика живота пре хришћанског бога”. Када Павле Исакович, на другом месту, уместо врапца у истом контексту употреби реч „птица”, то је знак да нема трансценденције, то је његово

² У раду се користе скраћенице: РЈА – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti; РСАНУ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности; РБТ – *Havner Léon-Dufour, Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1980; РС – *J. Chevalier, A. Gheerbrant, Rječnik simbola*, Zagreb, 1983; Даљ – В. Даљ, *Толковый словарь живого великорусского языка*, Москва, I–IV, 1978–1980.

³ *O završetku romana*, Beograd, 1995, 233 и даље.

искуство „краја хришћанско-метафизичке традиције”, а ако нема трансценденције, нема ни смрти – „има само сеоба и порођаја”.

Размишљања о томе зашто је хипоним „врабац” замењен хиперонимом „птица” може да има, изван књижевног текста, и другачију интерпретацију.

Познато је да је „врабац” птица којој се, бар у словенском свету, приписују демонска својства; код Руса, на пример, ако врабац улети у избу, верује се да наговештава смрт или несрећу и не треба га пустити да одлети.⁴ Што се тиче односа „врабац” – „птица”, у *Лексикону иконографије* симболика „врапца” поткрепљује се цитатима из јеванђеља (Лк 12,24 и Мт 6,26) на којим се местима у Вуковом преводу помињу „птице небеске”, односно „гавран”, како је и у другим преводима, те у грчком и латинском.⁵ На варијантност врабац/птица могао је утицати и неки други литерарни извор: у санскриту *paksha* („крило”) има значење „птица уопште” а латинско *passer* значи „врабац” и, према Б. Ларину, никад није ни имало уопштено значење „птица”, за разлику од шпанског *pajaro* које значи и „птица” и „врабац”, као што је и у хинду језику (уп. *ciriyā*).⁶ Вероватно у томе треба видети могућност за постојећу алтернацију.

Што се тиче „црвене боје”, она је карактеристична за Богородицу (уп. *Протојеванђеље Јаковљево*), али је и боја Христове жртве (уп. „И бјеше обучен у хаљину црвену од крви”. Отк 19,13) јер је „он пролио своју крв за спасење човјечанства”.⁷ У *Физиологу*, поучном касноантичком спису из 2. в., црвени голуб је алегорија Христа „кога Бог шаље” „да својом крвљу све сведе у живот”.⁸

3. У бајци о црвеном врапцу, уз претпостављену симболику да повезује „овај” и „онај свет”, врабац у цркви успоставља везу с господаром света (царем небеским и земаљским).⁹ Црква је слика небеског Јерусалима, небеског града у којем столује Христ као господар света, па се може претпоставити да „умилни глас” врапца треба да симболизује његову божанску присутност.

⁴ Уп. А. Афанасьев, *Поэтические воззрения славян на природу* (I–IV, Москва, 1863–1869) I, 529.

⁵ Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 1979. – Захваљујем проф. Радојици Јовићевићу на драгоценој помоћи при утврђивању могућег предлошка у библијским преводима.

⁶ *История русского языка и общее языкознание*, Москва, 1977, 59.

⁷ Уп. С. G. Jung, *Психологија и алкемија*, Zagreb, 1984, 222.

⁸ Уп. Т. Јовановић, *Стара српска књижевност* (хрестоматија), Београд, 2000, 457.

⁹ Bruno Brentjes, *Gradovi i mandale*, Beograd, 1988, 90.

Аргумент за ову претпоставку је, прво, врло старо поређење „речи” с „брзим птицама”. Према Афанасјеву, „реч људска излеће из оградe (зуба) као брза птица и погађа завидљиве непријатеље као оштра стрела” (уп. код Хомера се за реч каже да је „крилата”).¹⁰ Уп. у руском поређење: *Слово, что воробей, вылетит не поймаешь* (Даљ); такође се у српском за реч каже да је излетела, да се (не) може уловити и сл.

Али ова симболика врапца не односи се на било коју – већ на божју реч, а „божја реч” је сам Христ. Уп. „Име се његово зове: ријеч Божија” (Отк 19,13); према Филону Александријском, „између великог броја логоса који излазе из Бога, најближи нам је прворођени божји син – Месија”.¹¹

У хришћанском тумачењу (уп. *Рјечник библијске теологије*) Бог ствара свет својом речју. Христ је почетак дела божјих (Отк 3,14), реч божја која је од почетка постојала с Богом пре него што је постала телом на свршетку времена (Јв 1,1); Христ се означава као „вечита Божја реч” (*verbum aeternum*). Када Бог делује, он у ствари људима шаље своју реч, и то као „жива гласника”, и каже се да та реч тече (Пс 147,5) и да се „као у лету спушта к људима” (Зах 1,6). Нису ли ови симболи божје речи заправо крилати анђели или птице. Занимљиво је да уз „реч” стоји епитет „жива” (изговорена), а када престане да излази из уста, каже се да „гине, мре, замире” и сл. (на уснама).

Али ова повезаност Христа с птицама не исцрпљује се у поменутој симболици „речи”. Кад најављује јеванђеље о царству божјем, Христ објављује „светлост”, али је и он сам – светлост, а „птице” су врло старе метафоре светлости.¹² Христ такође симболише „мудрост Божју”, а птица је на самом почетку хришћанства симбол „крилатог бића душе” и означава оштроумност, мудрост¹³ итд.

Нисмо ли овим показали да црвени врабац симболише присуство Христове (божје) речи.

4. Ако смо бајку о црвеном врапцу посматрали као шири текст од којег је могао настати фразеологизам, размотримо да ли се и на који начин може довести у везу с причом која се стално враћа на почетак (до-садном причом о црвеном врапцу). Могли бисмо доиста претпоставити утицај неке друге приче из жанра „прича о животињама” или „варали-

¹⁰ Нав. дело, I, 419.

¹¹ Уп. *Рјечник библијске теологије*; О. Mandić, *Leksikon judaizma i kršćanstva*, Zagreb, 1969; Elen Pejgels, *Gnostička jevanđelja*, Beograd, 1981, 132.

¹² Уп. Афанасјев, нав. дело, I, 404.

¹³ Уп. К. Јунг, *Човек и његови симболи*, Београд, 1996, 167; такође, М. Elijade, *Šamanizam i arhajske tehnike ekstaze*, Novi Sad, 1985, 348.

ца”, али се због начина на који се понављање у њима остварује, не чини прихватљивим. Уосталом, постоји још један тип фолклорног текста који припада овом жанру и који садржи више елемената (уводну формулу, набрајање, враћање на почетак уз обавезну риму: „Била једна башта, и у башти чесма, и на чесми четка, хоћеш ли да ти причам причу испочетка”¹⁴), која се по томе разликује и од наше „приче о црвеном врапцу” и руског израза *сказка про белого бычка*.

Мислим да објашњење сталног враћања на почетак у досадној причи лежи у чињеници да се и божја реч доживљава као затварање круга: јер како је Христ „Божја реч” и када каже „ја сам први и последњи”, с њим све почиње и све се завршава; уп. „Ја сам алфа и омега, почетак и свршетак, говори Господ који јест, и који бјеше, и који ће доћи, сведржитељ” (Отк 1,8).

Неће ли бити ово прича о вечној „божјој речи”, о једном огромном „алефу” како се божји говор означава у Кабали.¹⁵

2. Сказка про белого бычка

5. Чини се да у круг истих појава (алегорија Христа) долази и „бели бикчић” из руске досадне приче (*сказка про белого бычка*).

У руском фразеологизму, као и у досадној причи „бели бикчић” не представља никакав реалан догађај, сматра В. Мокијенко; веома важан аргумент за то је чињеница да се и у руском, и у неким другим језицима, поред „бикчића” појављују и друге животиње, што баца другачије светло на саму појаву, уп. кашупско *gâdac o čarńim buli* (црни бик), лет. *pasaka par balto vistinui* (бела кокошка), молдавско *повестя ку кукошул рошу* и румунско *povestea cu cocoșul roșu* (црвени петао) и сл.¹⁶

Мислим ипак да се „бели бикчић” може посматрати као *vitulus albus* (алегорија Христа) из врло популарног у словенском свету апокрифа – *Књиге Енохове*.

6. У *Књизи Еноховој*, према издању Порфирјева¹⁷, детаљно се излаже Енохово виђење људског рода. По угледу на књигу пророка Данила (гл. 7–8) сви су људи симболично представљени у облику животиња. У пр-

¹⁴ Уп. у руском: „Жил-был журавль с журавлихой, поставили они стожок сенца – не сказать ли опять с конца” (Мокијенко, нав. дело, 241).

¹⁵ G. Šolem, *Kabala i njena simbolika*, Beograd, 1981, 40 и даље.

¹⁶ Нав. дело, 240 и даље.

¹⁷ И. Порфирьев, *Апокрифическая сказания о ветхозаветных лицах и событиях*, Казань, 1872; М. И. Соколов, *Словянская Книга Еноха Праведнаго* (Тек-

вом поглављу се даје виђење Бога који седи на трону, „одеће светлије од сунца и беље од снега” (204). У другом се излаже старозаветна историја од Адама до царства Месијиног: „Видео сам, говори Енох, вола (taurum), који је изишао из земље, и тај во је био бео”. И затим се каже како је изишла „телица” (Ева) и родила два телца – црног и црвеног (Каин и Авељ) и потом се родило много белих волова све до потопа.

Излагање историје јеврејског народа завршава се најавом доласка Месије. Каже се како је Господ подигао нови дом и ту се родио бели телцац („vitulus albus natus est”) који је имао велике рогове и све животиње земаљске и све птице небеске су му се поклониле; и даље се каже како им се природа променила и постали су бели телци. „И први од њих (тј. телцац који је постао бео) постао је Реч (Verbum) и Реч (Verbum) постала је велика животиња и на глави су јој били велики црни рогови” (уп. латинску верзију „Et primus ex iis Verbum factus est, et Verbum factum est magnum animal”). У коментару Порфирјев указује на то да је реч „verbum” два пута поновљена и очевидно касније уметнута у латинску верзију *Књиге Енохове* из *Vulgate*.¹⁸

За нас је од највећег значаја ово повезивање „божје речи” и „белог телца” (као алегорије Христа); чињеница да је „прича о белом телцу” представљала садржај *Књиге Енохове*, веома популарне у словенском свету, потврђује нашу претпоставку да је управо она могла послужити као основа за настанак и „досадне приче” и фразеологизма у руском језику (уп. *сказка про белого бычка*).

7. Јунг показује како се ова апокрифна симболика заснива на црквеној хришћанској симболици коју су рани хришћански оци радо користили, и наводи пример Тертулијана (*Adversus Judaeos*, pogl. X/P. L. II/ col. 666) – „његов урес је урес бика, његов рог је рог једнорога” и упућује на извор: „Ко првенац бика он је величанствен, рози су му рогови бивољи; њима он набада народе”, Пнз 33,17); уп. такође: „Можеш ли слугом учинит бивола, задржат га ноћ једну за јаслама? Можеш ли њега за бразду приковат да рало вуче по доцима твојим?” (Књига о Јову 39,9)¹⁹

Ово упоређење Христа с једнорогом за нас је посебно важно. Извор овој симболици је *Физиолог* и *Слово о инорогу* (уп. „Подигни ће се као инорога рог мој”. Пс 132,17) где се каже како се ова бајковита животиња може уловити тако што се пред њу постави чиста девица. И даље се каже:

сты, латинский перевод и исследование), ред. М. Сперанский, Москва, 1910; S. Novaković, *Apokrifo Enohi*, Starine, knjiga XVI, Zagreb, 1884.

¹⁸ Порфирјев, *нав. дело*, 220.

¹⁹ Jung, *Psihologija i alkemija*, 455, 456.

„И прилази к недрима девице и сиса из сисе њене. И тако га доводи девица у палату цареву”. Даље се каже да је инорог Спаситељ који је ушао у утробу пречисте Богородице (као Дух свети) и тако „Реч тело постаде и усли се у нас”.²⁰

Нисмо ли се повезивањем инорога и девице приближили одгонечи још једног фразеолошког адинатона – *девојачко млеко*.

3. Девојачко млеко или млеко Девице

8. У Српским народним пословицама уз израз *има и девојачког млека* стоји: „има свашта, н. п. у дућану, у кући” (Вук, 1677). У *девојачком млеку* можда треба видети у средњовековној езотерији веома популарни назив *млеко девице* (*Девице*), као један од синонима за *камен мудраца* (*lapis philosophorum*). Добити *камен мудраца*, исто је што и „спознати савршенство Божје”.²¹ За „камен мудраца” Мирча Елијаде сматра да је само попунио место разних напитака бесмртности чије се порекло везује још за преисторију људског рода.²²

У средњем веку врло је популарно представљање Девице како у крилу држи једнорога и умирује његову силну природу својом љубављу и нежношћу. Извор ове симболике, као што смо видели, лежи у *Физиологи* (*Слово о инорогу*) где је једнорог алегорија Христа.

9. Млеко у хришћанској симболици означава највеће благо које потиче од Бога (Христа). То је, према *Рјечнику библијске теологије*, и „Божја њежност (љубав)” и „млијеко ријечи Божје”, а како је Христ – „Божја реч”, оно је и сам Христ, „савршени симбол духовне хране” (уп. код Клемента Александријског: „Храна је млеко Очево... само Реч снабдева нас децу млеком љубави”).²³ „Мајка заштитница” је међу најзначајнијим хришћанским симболима „Божје мудрости” и када Девица дарује „млеко”, оно као „највеће благо” представља живот, срећу, славу, богатство и др. (Мудр 7,7–14, РБТ). У гностичким текстовима се „Мајка Божја” изједначаје са Светим духом, па се за „Мудрост” каже да је Ева, мати свега живог, јер је „мудрост први универзални творац”.²⁴ У *Рјечнику симбола* означено је да је „напајање из груди Мајке Божје”, између осталог, знак „врхунске спознаје”. Јунг објашњава да на психолошком плану, „млеко Девице” пред-

²⁰ *Стара српска књижевност*, 450.

²¹ М. Elijade, *Kovači i alkemičari*, Zagreb, 1982, 184.

²² *Исто*, 186.

²³ Е. Пејгелс, *нав. дело*, 105.

²⁴ *Нав. дело*, 90, 91, 92.

ставља једну страну људског духа (*anima, pneuma*) која се спаја с мушком (*pous*, хебр. *ruah*) и чини целовитост људске психе.²⁵ „Млеко Девице” симбол је вишег знања и мудрости, средство помоћу којег се постиже више стање људског духа, духовно прочишћење и савршенство.

10. Занимљиво је овде поменути – можда као рационализацију овог „лажног” адинатона – приповетку *Досјетљива мома* из Чајкановићеве збирке. У њој се прича како је цар затражио од мудре девојке да сакупи двадесет девојака, а ни једној да не буде више од дванаест година, „а да има у прсима млијеко”. Девојка се досети да постави цару противзахтев, а то је – да им послужи салату „што расте јелену међу роговима”, што се такође сматра „адинатоном”. Овај мотив је, како наводи Чајкановић, интернационалан и помиње се у авантурама барона Минхаузена (трешња која расте јелену међу роговима).

Чини се да је „девојачко млеко” исто што и *млеко Девице*, а не може се посматрати одвојено од још једног адинатона какав је *птичије млеко*.

4. Птичије млеко

11. Иван Касумовић доводи израз *птичије млеко* у везу с грчким и латинским (*lactis gallinacei*) и каже да значи „или нешто сасвим немогуће или баш сасвим ријетко, па кад се каже да „има птичјег млијека, значи да има свега изобила”²⁶ (уп. *Само тичјег млијека нема* / н.п. у дућану или у кући, тј. има свашта што се имати може/Вук, *Српске народне пословице*, бр. 4710). У другим језицима помињу се још врабац, кокошка, пиле, ластваца, голуб и др.

Тумачећи порекло овог израза, потврђеног и у бугарском језику, К. Костов га је довео у везу с грчким извором, наводећи да су Грци (према Страбону, I в. пре н.е. и I в.н.е.) говорили да на Самосу, чувеном по вину и сваком изобиљу, има и „од пилета млека”.²⁷ У литератури се порекло овог израза везује за чудесни свет бајки, за фантастичне пределе попут

²⁵ У гностичким текстовима, Богородица (Девица) изједначаје се са Светим духом, уп. *pneuma*, грам. ср. р. односи се на Светог духа као бесполно биће (*Gnostička jevanđelja*, 89).

²⁶ *Hrvatske i srpske narodne poslovice spram grčkih i rimskih poslovice i krilaticâ*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 189, Zagreb, 1911, 266–267.

²⁷ К. Костов, *Наследен ли е от праславянско време днешният славянски пословичен израз* от птиче млеко? – Български език, год. 21, София, 1971, 2–3, 255–259.

„земље дембелије” или Аркадије, а који не представљају ништа друго до „онај свет” или рај. И Словени су, према Успенском, веровали у чудесни простор (рус. *ирий*) у који птице и змије одлазе преко зиме да би се у пролеће вратиле. Замишљали су га као „обрнути свет” у којем је све могуће, којим теку млечне реке, змије се пењу по дрвећу а птице склањају у изворе. Објашњење настанка значења израза у којима се помиње „црно испод нокта” (уп. словач. *každy ma čierne (ili blato) za nechtom*) и претпоставка да је то „блато” које птице носе у канцама траг сећања на блато које је митски везано за Велеса и „понекад се сматра местом у којем пребива”,²⁸ дало нам је идеју да и *птичије млеко* објаснимо на сличан начин.

12. Птице које нас интересују, гласници су добрих вести и посредници између овог и оног света. Боравећи у том фантастичном рајском простору у додиру с млечним рекама и изворима, оне у канцама (или кљуну), према веровању, преносе драгоцену течност „беле боје” за коју се у фолклору сматра да осигурава бесмртност, познатију под именом „вода живота”.²⁹ У прилог овоме наводимо пример једне басме која је, према Љубинку Раденковићу, унета у зборник молитава Тверског музеја (преписаног 1853. г.) у којој се помиње „бело млеко”: „Полеће бели орао из бела небеса и носи бело млеко у белим ноктима, утече му бело млеко из бели нокти”.³⁰ Оваква течност која раствара камен, каткад се назива „млеко” или „пена”, а белом бојом, сматра аутор, „асоцира са светлошћу, стваралачком снагом која се налази у млеку, јајету и мушком семену”.³¹ Шта је то „бело млеко” ако не еквивалент митској „води живота” (*aqua vitae*), алтернант еликсиру бесмртности.

13. За нас је важна и светлосна симболика ове супстанце (млеко). Познато је да је „светлост” основни симбол божје мудрости и божје провидности, као и да је млеко симбол „врхунске светлости”. „Млеко” симболично означава и сунчеву и месечеву светлост, уп. (Као небески чобанин стада звезда) „гоји Мјесец млијеком звијезда, те и чистим млијеком сјаја свога”.³² У словенској митологији, према Афанасјеву, под „девица-

²⁸ Б. А. Успенский, *Филологические разыскания в области славянских древностей*, Москва, 1982, 144, 145, 180.

²⁹ Уп. Веселин Чајкановић, *Мит и религија у Срба*, Београд, 1973, 95. – Према једном веровању, кад умру сасвим мала деца, она на оном свету седе на млечном дрвету и хране се млеком (С. Грбић, СЕЗ 14, Београд, 1909, 64).

³⁰ *Симболика света у народној магији Јужних Словена*, Ниш, 1996, 285.

³¹ *Нав. дело*, 281.

³² N. Nodilo, *Stara vjera Srba i Hrvata*, Split, 1981, 599, 615.

ма” се каткад мисли на богиње плодности или на пролећно сунце, а „млеко” тада представља сунчеву светлост.³³

Како бела боја, као што је речено, асоцира са стваралачком снагом која се налази и у „исконском семену”, није необично што се под „девицама”, како наводи Афанасјев, понекад мисли и на кишоносне облаке а „млеко” сматра за благотворну кишу којом врховно божанство оплођује (мајку) земљу.³⁴ У литератури је овим питањима симболике животних супстанци (семе, млеко) као „мистичког светла”, као и једнакости „светло-божанство-дух-живот” посвећена значајна пажња.³⁵

Поменућемо да се ова сложена симболика одражава и у ботаничкој терминологији. Биљка *Ornithogalum* позната је као врањи лук (Вук), али између осталих назива и као *птичије млеко* – „због боје цвета и слузавог сока”, а у енглеском језику се назива *Star of Bethlehem*.³⁶

14. Није нимало случајно што се овај напитака бесмртности, *aqua vitae* или камен мудраца, што су све синоними за *девојачко млеко* или *птичије млеко*, назива у текстовима алхемичара и *sucus lunariae* (месечев сок, пљувачка), баш због своје светлосне симболике. Каткад се у називи-ма за овај драгоцен камен одражава његова парадоксалност – уп. *сунчева сјена, суха вода* (па и *млеко девице*),³⁷ али је важније да у суштини, како тумачи Елијаде, симболично представља помирење супротности; ова *coincidentia oppositorum* само је покушај да се објасни „праузрок, стање парадоксалног тоталитета, светлости, бога и сл.”³⁸

Жељу за поседовањем „камена мудраца” Јунг на психолошком плану тумачи као потребу да се интегришу свесни и несвесни део људске психе, да се оствари целовитост психичког човековог бића, индивидуално јаство. Јунг наводи да многи аутори за „камен мудраца” кажу да нам га доносе птице и рибе: птице – симболишући мисли, мудрост – представљају онај свесни део душе; а рибе долазећи из дубина – подсвест.

15. Није ли досад у центру нашег интересовања била та чудесна супстанца – „млеко” – предмет што га баш птице доносе са рајских извора. То „рајско млеко” само је опредмећена вечита човекова жудња да се

³³ Афанасјев, I, 234.

³⁴ Афанасјев, III, 117, 121, 157 и даље.

³⁵ М. Elijade, *Okultizam, magija i pomodne kulture*, Zagreb, 1981. У поглављу *Duh, svjetlo i sjeme* даје се новија литература о овом питању.

³⁶ Уп. Д. Симоновић, *Речник имена биљака*, Београд, 1959.

³⁷ Уп. М. Elijade, *Kovači i alkemičari*, 182. Овде се упућује на извор *The Names of the Philosophers Stone*, London 1652, где је забележено око 170 назива за камен мудраца.

³⁸ Исто, 184, 185.

приближи рајском простору, бесконачном и самом богу, и вера у њено остварење мери се јачином човекове жудње за њим.

Мислим да су изрази *птичије* (девојачко) млеко са значењем „реткост” као и изрази *има и птичијег / девојачког млека* – „има свега у изобиљу”, овим добили потпуно објашњење. Није ли „млеко” синоним за „камен што није камен, драгоцен предмет, а без икакве вриједности, предмет безбројних облика, а без облика, тај незнанац кога сви познају” и који „у очима обичног свијета остаје непримјетљив, мада се дјеца с њим играју, а служинчад га избацује на улицу. Он је свуда, а ипак је ствар до које се најтеже долази”.³⁹

Чињеница је да се до овог „предмета” најтеже долази јер се испод непривлачне и неодређене форме не препознаје лако његова пламтећа суштина, сам дух ствари, што га чини ретким; али када се досегне, тј. препозна као реткост и дода ономе што човек већ поседује, тј. када се на пуноћу дода још нешто, онда нам постаје јасна мотивација наших фразеологизама *има и птичијег / девојачког млека* – тј. „има свега у изобиљу, има баш свега” што је значење тоталитета. Нисмо ли на овом интерпретативном плану овим доказали унутрашњу логичност наших фразеологизама са значењем „оно што није или не може бити”.

Драгана Мршевич-Радовић

ФРАЗЕОЛОГИЈА – ЗЕРКАЛО СРПСКОГ НАРОДНОГ ЛИТЕРАТУРНОГ ЈАЗЫКА

Резюме

Фразеологические единицы *птичије млеко* и *девојачко млеко* содержат мифологему о мистическом свете и представляют эквиваленты чудесного эликсира бессмертия и живой воды. *Прича о црвеном врапцу* (рассказ о красном воробье) и *сказка про белого бычка* представляют, согласно предположениям, аллегории Христа; их происхождение находим, подобно фразеологизмам *девојачко млеко* (*млеко девице*), в апокрифических и гностических источниках.

³⁹ Исто, 181, 182.